

Kapitalismoaren kultura

Kategoria berri bat asmatu dut Art Dubaiko zenbait stand ikusten: xeke-arte. Ez nuke esango mugimendu bat denik, postmodernismoak ez dituelako horrelakoak sortzen. Gainera, xeke-arte gauzaten dutenek ez dute kolaboratzen, ez dira pabiloi zaharretan edo taberna dekadenteetan artearen zergatiaz edo bizitzaren gehiegikeriaz hitz egitera elkartzen. Bakoitza bere estudioan ixten da eta ahalik eta material preziatuenekin garestien salduko dituen piezak egiten ditu: diamantez estalitako buru-hezurra, urrez gaineztatutako mihi-sea, zilar puruan galdatutako karakola.

Xeke-artearen ezaugarriak sinple eta zuzenak dira: distiratsua, kontzepturik gabea, dekoratiboa, demasekoa eta, batez ere, garestia eta garesti itxurakoa. Garesti itxurako horrek garrantzia du, arte berriarekin merkatuko balioa zein den atzematea zaila suerta daitekeelako. Moneten koadro eza-gun batek ez du ez handia ez hanpatua izan beharrik: denok dakigu garestia dela. Baina zer gertatzen da, esaterako, Wolfgang Tillmans bezalako artista baten lanarekin, argazki sinple eta undergroundak, paretan txintxetekin zintzilikatuak? Zeinek daki lan hori garestia izan daitekeenik? Xeke-arteak ezin du ikuslearen arte merkatuari buruzko jakintzan konfiantzarik izan: garesti itxura nahitaezkoa da.

Xeke-artearen zokoa, noski, Art Dubain dago, Dubaiko arte azokan. Eta Dubai bera da xeke-artearen mentalitatearen ispilu urbanistikoa. Hala ere, ez dezagun pentsa xeke-arte xekeen kontua denik soilik: definizioa prototipoan oinarritzen bada ere, anitzak dira xeke-artearen erosleak mundu osoan. Batzuk, xekeak bezala, azkar aberastu eta horren berri eman behar dutenak. Beste batzuk, aldiz, aberastuta jai

eta euren pribilegio horren berri eman behar dutenak. Xeke-arteak, edozein kasutan, aberatsa izateaz gain aberats izatearen irudi bat eraiki behar duenak maite du.

Irudi horren beste osagarri guztiak Dubain bertan aurki daitezke: munduko eraikuntzarik handiena (Burj Khalifa, 4.000 milioi dolar, 828 metroko altuera, desertuko arearen gainean eraikia), itsasoan bost kilometro barneratzen den palmera itxurako penintsula artifiziala (pertsiar golkoaren mareak aldatu eta urte gutxitan hiriaren kostaldea suntsi dezakeena), munduko saltoki-gunerik handiena, edota barnean eskiatzeko instalazioak (-1 eta -6 graduren artean mantentzen direnak 40 graduko basamortuan, 20 pinguinoko talde bati aterpea eman eta beloz estalitako emakumeei, anoraka gainean, 400 metroko eski pista bat eskaintzen dietenak).

Hau guztia 30 kilometroko luzera duen hiri batean elkar-tzen da; metroko bi linea besterik ez ditu, eta espaloi hitzak ez du ezer definitzen bertan. Dubai kotxe pribatuaren paradisia da (luxuzkoa bada hobe), petrolioak baita jainkoa, eta kotxeak neurtzen du pertsonaren lekua munduan. Hurkoarekiko mespretxua gorensten duen hiria da Dubai, argi uzten baitu asko duenak asko balio duela, eta ezer ez duenak... you know what I mean? Hierarkiak adreiluz eta urrez eraikitzen ditu, ekologian, oinarritzko beharretan, errekurtsio natural eta giza errespetuan inoiz pentsatu gabe; edo, are gehiago, horiei barre eginez. Kapitalismoaren hiriburua, Meka eta Vaticano da Dubai, xeke-artearen munduko museoa.

Eta eguzki hiltzailearen azpian gurutzatzen duenak pentsatzen du: nolakoa izango da etorkizunik ez balego bezala garatzen den hiri hau hirurehun urte barru? Jango al du desertuak, edo bisitan etorriko zaizkio 2313ko turistak, beste garai bateko gizakiak eraikitako monumentuak mirestera?

Kapitalismoaren historia eraikia

Bi urtean behin, udako arte-gertakizuna den bienalak Veneziako lorategiak hartzen ditu; arrain itxurako hiriaren isa-

tsean kokatzen dira lorategi horiek, eta arte garaikidearekiko interesa ez duten gehienek ez dituzte ezagutzen, ez baitute inoiz San Marco eta Rialto bitartean luzatzen den arteria gorabeheratsua utzi. Edo, hobe esanda, arteria hori beste batekin, benetakoarekin, konbinatzen dute: hiriaren odol urdina daraman Kanal Handia beti dago ontziz gainezka, eta, gau partean, kameren flashek egunaren argia imitatzen dute.

Venezia bisitatzen duen edonork galdera bera darabil buruan: nori otu zitzaion ur gainean hiri bat eraikitzea? Ez al zegoen beste sistema errazagorik? Zaharra da hiria gainera: badirudi lehen biztanleak K.o. V. mendean iritsi zirela, eta VIII. menderako hiri aipagarria zen jada. Lehen etxeak irlen gainean bazeuden ere, hiriaren antolakuntza gutxika zehaztuz joan zen, elkartu ziren herrixkak, eraiki ziren zubiak, bideratu ziren kanalak. Gaur egun ikusten duguna, Kanal Handiaren inguruko palazioak, Dogoarena, San Marco basilika, Veneziako loratzearekin batera sortu ziren, 1000. urtetik aurrera eta ia XVII. mendera arte. Erdi Aroaren bukaeran, Venezia Europako hiririk aberatsena izan zen, eta aberastasun horrek, dotoreziak, eraikuntza teknika zail eta garestiek, material preziatuek, gaur egun oraindik lilurutzen gaituzte.

Zerk ekarri zuen Veneziaren aberastasun neurrigabe hori? Merkataritzak. Bada, Veneziak Mediterraneoko trukea kontrolatzen zuen bere ontzi flota apartarekin. Beraiek domeinatzen zuten ekialdearekin komertzioa, eta euren bitartez iritsi ziren gaur egun Italian guztiz barneratuak dauden merkantziak, esaterako, pasta. Produktuak ekarri eta euren salneurriekin jolasten zuten. Saltzaile eta erosleak ziren veneziarrak, espekulatzailleak, protokapitalistak.

Gaur egun, Veneziak historiarekin amodio eta gorroto kontu bat du. Kolonien aurkikuntzak bere boterea gutxitu zuen; industrializazioak eta mekanizazioak kuriositatetzat sailkatu zuten hiri gisa. Bere historiak, bere beste garai bateko izaerak ematen diote ospea; horrek erakartzen ditu turistak, horrek mantentzen du. Baina hori bera da gaur

egungo dinamiketarik aldentzen duena, eta nahiz eta kultura garaikidearen gidari izan nahi (bienala, mostra), gertakizun horiek acqva alta bezala datozen mareak baino ez dira, San Marco busti baina gutxietsi ezin dutenak.

Beste garai batean aberatsa izan zen hiria da Venezia, eta hori antzematen zaio. Ez da aberastasuna erakartzen zaituena, horren arrastoak baizik, horrek utzitako urrezko lohiak. Eta kultura guztietan bezala, aberastasun hori modu berezian erakusten zen: paktatutako neurri batekin. Kanal Handira ematen duten palazioek fatxada zirrargarriak dituzte: leiho konplexuak, marmolak, eskulturak. Alboko paretak, aldiz, adreiluzkoak dira, leihoak altuera desberdinetan dituzte, desantolatuak, irregularrak, argia behar den lekuetan sartzeko. Eta bigarren mailako pareta xume horiek, beste begi batzuentzako eginak diruditenak, kanaletik ikusten dira orobat. Argi geratzen zen noraino egiten ziren itxurak, non bukatzen zen espektakulua.

Idazle eta artista asko mintzatu dira Veneziari buruz, askok maite izan dute, askok miretsi, zenbaitek gorroto, zenbaitek sufritu. Ez naiz Veneziako literaturan aditua, baina gustatuko litzaidake XVI. mendeko bidaiari batek behintzat hiriaren etorkizunaz gogoeta egin zuela jakitea. Norbaitek, orduan, ni naizen bisitari garaikidearengan pentsatu zuela, eta nik hiri dekadente, harro eta arranditsu horretan plazer-a aurki ote nezakeen zalantzan jarri zuela.

Kapitalismoaren arkitektura

Martxoan agertu zen notizia prentsan: Ciudad Juarez-en «komunitaterako megazentro» berri bat eraikiko dute Herzog eta de Meuron arkitektoek. Pekineko estadio olinpikoa sortu zuten berberak, edo Tate Modern museorako eraikina berregin zuten horiek. Lehen mailako arkitektoak dira, izenarekin leku bat markatzen dutenak, à la Gehry's Bilbao, eta hala erakusten du *El Diario México* egunkariak berriari ematen dion tituluarekin: «Lehen munduko proiektu bat Juarez-en».

tzako». Egunkariak disimulurik gabe lausengatzen du proiektua: udalak zorua emanen du eta fundazio batek ordainduko ditu kostatuko dituen 40 milioi dolarrak. Espazioak izaera komunala izango du, jendea «gauzak egitera elkartzeko», dio Herzogek. Bere aburuz, oso proiektu berezia da, eta alderdi kulturalaz gain, eliza bat ere izango du. Herzogen beste aipamen bat: «gizarte-proiektuak espektakularra izan behar du arkitektura aldetik, baina soila aldi berean».

Erraza da horrelako arkitektura makroproiektuekin egunkariaren hitz ofizialak sinestea. Are errazago, bestelako iritziak Interneten bertan bilatzea. Horietako batzuek beharrezkoak diren galderak egiten dituzte: zein da eraikuntzaren atzean dagoen fundazioa? Zeinek jartzen du dirua? Zein eduki izango ditu zentroak, kontuan izanda Ciudad Juarezeko autoritateek urtero 0,30 euro (50 peso) dedikatzen dizkiotela biztanle bakoitzeko kulturari? Ez da hiriko beste ekintzak hipotekatzen dituen eraikuntza proiektu erraldoi bat izango, behin bukatuta hutsa geratuko dena, hirian dauden beste eraikin anitz bezala? Zer aukera daude horrelako eraikuntza batek Juarezera turismoa erakartzeko (hori baita, argi dago, proiektuaren helburuetako bat)?

Ciudad Juarezek bere arazo guztien oinarrietan bi ardatz ditu: bata narkotrafikoa da, eta bestea bertan *maquila* deritzotena, hots, materialak jatorrizko lurraldean saltzen badira, muga-zergak ordaindu gabe inportatzen dituen sektorea. Hau da, Estatu Batuetako materialak Mexikora ekartzen dira, erregimen laboral mingarrietan lantzen dira pabiloietan, eta muga-zergak ordaindu gabe itzultzen dira iparraldera produktu bihurtuta. Bi arazoak kapitalismoarekin lotuta daude, beste pertsonen truke aberastearen printzipioarekin. Biek dute Juarezeko autoritateekin lotura zuzena: beraiek dira askotan *maquila* horien jabeak, edo, bestela, *maquilari* edo narkoei lurra saldu, utzi edo alokatzen dizkieten jauntxoak; beraiek dira bi sektore handi horiek behar dituzten azpiegiturak diru publikoarekin eraikitzen dituztenak, bestelako zerbitzuak zabartuz. Sektore bat legala da, bestea ile-

gala, baina horretaz gain ez daude bata bestetik horren urrun.

Ciudad Juarezekoa ez da testuinguru erraza, baina dituen arazo guztietatik, Herzog eta de Meuronen megazentroak ez dio ezta bati ere erantzunik emango. Europak bere adreiluzko zorakeriak eraikitzeko dirua galdu duenean, arkitekto veneziar-dubaitar horiek beste lekuetara egin dute ospa, dirua nondik datorren eta nora doan galdetu gabe, kanalera soilik ematen duten fatxadak eraikiz, mareak aldatzen dituzten arezko palmerak sortuz. Kontakizunak dio piramideak esklaboek eraiki zituztela, baina jakina da langile ordainduak zirela. Dubain eta Ciudad Juarez en ere langileek kobratzen dute, baina horrek ez ditu bestelako esklabotzak ekiditen.¶